

УДК 339.727.2 : 336.76

Н.С. Прокопенко

ІНСТИТУТИ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В ЦЬОЇ СФЕРІ

У статті розглянуто теоретичну сутність інститутів спільного інвестування. Обґрунтовано особливості системи взаємозв'язків суб'єктів, які формують та управляють інститутами спільного інвестування. Визначено, хто може бути його учасником. Освітлено питання оподаткування інвесторів інститутів спільного інвестування, різницю в оподаткуванні доходів інвесторів юридичних і фізичних осіб.

The article deals with the theoretical essence of joint investment institutes. The peculiarities of the system of interconnections of the entities formed and managed by the institutes of joint investment are substantiated. It is determined who can be its participant. The issue of taxation of investors of collective investment institutions, the difference in taxation of income of investors of legal entities and individuals is covered.

Ключові слова: інститут спільного інвестування, компанія з управління активами, оподаткування доходів інвесторів фізичних і юридичних осіб.

Key words: institute of joint investment, asset management company, taxation of income of investors of individuals and legal entities.

В умовах поглиблення глобальної євроінтеграції економіка потребує додаткових ресурсів: інвестицій, інновацій, технологій, трудових ресурсів тощо. Їх акумулювання можливе за рахунок використання механізмів і інструментів інститутів спільного інвестування (далі — ІСІ).

Актуальність питання вивчення діяльності інститутів спільного інвестування, їх вплив на активізацію інвестиційних процесів, правила оподаткування доходів інвесторів від вкладення коштів у ці установи підтверджуються наявністю чисельних наукових праць, серед яких заслуговують на увагу наукові доробки З. Варналія, З. Ватаманюка, О. Клименка, С. Міщенко, В. Унінець -Ходаківської, А. Федоренко та інших. Однак, через мінливість економічного середовища ці питання потребують постійного дослідження.

Метою статті є окреслення теоретичної сутності інститутів спільного інвестування і підходи до оподаткування доходів інвесторів, що вкладають кошти в ці установи.

На сучасному етапі «високий рівень розвитку регіонів і підвищення добробуту населення... передбачає активізацію діяльності всіх суб'єктів цього процесу як важливої ланки соціально-економічної політики держави» [1, с. 1].

Слід зазначити, що на рівні держави були намагання створити сприятливі передумови до діяльності національного фондового ринку, які представлено в Указі Президента України «Про затвердження Програми розвитку фондового ринку України на 2015-2017 роки «Європейський вибір — нові можливості для прогресу та зростання» [2]. Нажаль, цей документ залишився проектом. Поряд з цим, затверджено постанову «Про державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року» від 06.08.2014 р.[3]. Цей документ досить різнобічний: в ньому враховано особливості розвитку

економіки за рахунок активізації інвестиційних процесів як на рівні держави, так і на рівні територій і галузей.

Якщо звернутися до теоретичної сутності ІСІ, то в Законі України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» [7], який був чинний до 01. 01. 2014 р. тлумачення ІСІ було представлено, на погляд автора, більш широко і обґрунтовано: «як корпоративний інвестиційний фонд або пайовий інвестиційний фонд, що проводить діяльність, пов'язану з об'єднанням (залученням) грошових ресурсів інвесторів з метою одержання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права і нерухомість». Подальші зміни і доповнення даного законодавчого документу внесли поправку до визначення, що обговорюється і нині - воно представлено «як корпоративний або пайовий фонд». Звідси слідує, що це визначення потребує додаткового роз'яснення купи термінів.

Засновниками ІСІ виступають як фізичні так і юридичні особи, мета яких — отримання прибутку від вкладених інвестицій. Вони вносять активи в статутний фонд (звісно при заснуванні корпоративного чи пайового фонду). В подальшому фонд здійснює емісію цінних паперів або інвестиційних сертифікатів фонду й проводиться виключно відкрите їх розміщення на продаж та викуп інвесторами. Учасниками фонду виступають всі особи, що придбали емітовані фондом документи, їх кількість може бути необмежена. Система взаємозв'язків суб'єктів ІСІ, формується компанією з управління активами (далі — КУА) і, в подальшому, здійснюється управління ІСІ. Особливості цієї системи представлено в табл. 1.

Таблиця 1.

Особливості системи взаємозв'язків суб'єктів, які формують та управляють ІСІ

№ з/п	Особливості системи взаємозв'язків суб'єктів, які формують та управляють ІСІ
1	ІСІ можуть формувати як юридичні, так і фізичні особи. Зокрема, як у змішаному вигляді (створюється одночасно фізичними та юридичними особами), так і роздільно (можуть бути створені тільки юридичними або фізичними особами).
2	Формування ІСІ відбувається шляхом вкладання власних активів (грошових засобів) юридичних чи фізичних осіб.
3	Під керівництвом КУА здійснюється процедура із заснування та реєстрації інвестиційного фонду.
4	КУА здійснює управління ІСІ відповідно до законодавства України. Управління ІСІ повинно відбуватися строго під керівництвом КУА.
5	Під управлінням однієї КУА може бути не обмежена кількість ІСІ.

Джерело: систематизовано автором за результатами дослідження

Також слід зазначити, що КУА — це юридична особа, яка за організаційно-правовою формою може бути створена як акціонерне товариство, або як товариство з обмеженою відповідальністю, де статутний капітал повинен складатися не менше ніж з 7,00 млн грн. Її діяльність підлягає ліцензуванню, що проводиться Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Варто зазначити, що професійна діяльність здійснюється тільки в межах ліцензії. КУА є основним учасником фондового ринку, який взаємодіє з інвестиційними фондами й виконує функції відносно ІСІ, зазначені в табл. 2 [5]:

Таблиця 2

Функції, що здійснює компанія з управління активами

1	створення пайових ІСІ. Проведення експертної оцінки ефективності від створюваного ІСІ (формування комісії: висококваліфіковані кадри, з відповідним досвідом та інформаційним доступом; проведення експертизи: реалізує аналітична група, яка володіє технологією та етапами проведення експертиз для створення ІСІ; обробка одержаних результатів та їх аналіз);
2	управління активами інвестиційних фондів (направляє інвестиційні ресурси вкладників у формування активів такого ІСІ);
3	здійснення пошуку об'єктів інвестування, які принесуть дохід;
4	наповнення активів ІСІ шляхом випуску й розміщення цінних паперів такого інвестфонду, пошук андерайтерів, які проводять розміщення інвестиційних сертифікатів фонду серед інвесторів;
5	проведення аналізування цінних паперів та інших інструментів, які є в складі активів інвестиційного фонду і здійснення розрахунку чистих активів фонду;
6	вибір ліцензованих учасників фондового ринку, які здійснюють діяльність з торгівлі цінними паперами, та зберігачів цінних паперів, з якими укладає договори на вигідних основах;
7	здійснення бухгалтерського й податкового обліку результатів діяльності ІСІ;
8	звітування перед державними органами про роботу ІСІ;
9	забезпечення діяльності ІСІ;
10	визначення основних напрямів функціонування ІСІ;
11	урахування факторів, які впливають на формування та подальшу діяльність ІСІ;
12	формування й забезпечення інвестиційної політики ІСІ

При створенні закритого ІСІ, засновники залишаються єдиними учасниками фонду, які діють у своїх інтересах. Як правило, під час проведення закритого розміщення цінних паперів (інвестиційні сертифікати, акції) ІСІ, засновниками ІСІ є суб'єкти господарювання, пов'язані між собою спільними корпоративними взаєминами, виробничою діяльністю, спільними бізнес-проектами тощо. При створенні відкритого інвестиційного фонду, проводиться емісія цінних паперів, які можуть бути розміщені шляхом продажу на організованому, через фондові біржі, або неорганізованому ринку та відкрито викупуються вкладниками [6].

У процесі діяльності фонду учасники корпоративного ІСІ можуть створювати наглядову раду фонду. Голова наглядової ради, яка обирається учасниками ІСІ, здійснює контроль за діяльністю КУА та може ухвалювати чи відхиляти запропоновані рішення щодо управління діяльністю та використання активів фонду. Також голова КУА підписує договори фонду з купівлі-продажу цінних паперів, договори на операції фонду з іншими активами, договір із зберігачем цінних паперів.

Розглянемо функції, які здійснює інститут спільного інвестування (табл. 3).

Таблиця 3

Функції, які здійснює інститут спільного інвестування

№ з/п	Види та сутність функцій ІСІ
1	<i>соціально-економічна</i> - визначає напрям діяльності, спрямованої на задоволення інтересів інвесторів. Така функція призначена для забезпечення успішної діяльності ІСІ як основи інвестиційних відносин, підвищення ефективності діяльності фонду та тривалості його існування, оскільки акцентується увага на прибутковості, гарантіях отримання доходу від інвестування, успішності інвестиційних проєктів, збереженні «матеріально-фінансових ресурсів для забезпечення реалізації своїх» цілей [7, с. 79]. Таким чином, створюються всі умови для повноцінного й успішного виконання інвестиційним фондом усіх проєктів. Функція актуальна під час формування нормальних умов розвитку інвестиційного фонду та закріплення відносин вкладників, обумовлених реалізацією правових норм. Соціально-економічна функція передбачає не тільки економічний, а й соціальний ефект [8];
2	<i>функція захисту економічних інтересів інвесторів</i> – спрямована на захист персональних даних кожного вкладника. При інвестуванні в ІСІ накопичуються відомості про фізичних та юридичних осіб вкладників. Такі відомості є інформацією конфіденційною й заборонені до розповсюдження без згоди суб'єкта персональних даних, окрім випадків, визначених Законом України «Про захист персональних даних». Тому інвестиційні фонди, отримуючи інформацію про вкладника, «зобов'язані забезпечити захист цих даних від незаконної обробки, у тому числі від втрати, незаконного або випадкового знищення, а також від незаконного доступу до них» [9]. Призначення такої функції полягає в захисті прав вкладників з метою зниження рівня злочинності. Економічна суть функції передбачає захищеність економічної інформації про інвесторів, а отже, довіру інвесторів до інвестиційного фонду, в результаті чого інвестиційна привабливість фонду зростає [10];
3	<i>інформаційна функція</i> – спрямована на організацію та забезпечення постійного доступу до інформаційної системи про діяльність інвестиційного фонду. ІСІ розкривають інформацію для державних органів: Державна податкова служба, НКЦПФР, саморегулівні організації, які в результаті отримання інформації можуть робити висновки про економічну ефективність інвестфонду, вивчати правомірність роботи фонду, рівень реалізації покладених на фонд обов'язків. Інформування інвесторів, які зацікавлені в зниженні ризиковості й доходності проведених інвестиційних операцій, спроможності фонду виплачувати дивіденди чи обумовлений відсоток. Розкриття інформації про стан інвестиційного фонду в результаті проведених операцій та вільний доступ до неї вкладників, призначений для прийняття певних рішень чи реалізації певних планів вкладників [13];
4	<i>регулююча функція</i> спрямована на обумовлене усунення певного фактору, який виник (наприклад, урегулювання взаємовідносин вкладників у разі конфлікту, ліквідація наслідків спричинених невдалим інвестуванням). Така функція призначена забезпечувати збереження стійкості фонду як суб'єкта ринкових відносин шляхом підтримки необхідного співвідношення між різними її елементами, своєчасного усунення та упорядкування можливих відхилень від запланованого процесу функціонування, а також усунення недоліків в економічній діяльності фонду [10].

Джерело: узагальнено автором на основі джерел [7-10]

Система оподаткування являється важливою частиною в діяльності ІСІ і при виборі вкладення коштів інвесторами, оскільки впливають на отриманні доходів від інвестування.

Варто зазначити, поки кошти, у вигляді доходів від вкладення їх в ті чи інші проєкти у вигляді інвестицій знаходяться у фонді, вони не виступають базою оподаткування.

Оподатковуються доходи вкладників, які він одержує від:

- продажу цінних паперів ІСІ третій особі;
- викупу в інвестора компанією з управління активами ІСІ цінних паперів, випущених ІСІ або його КУА (наприклад, при викупі цінних паперів ІСІ під час ліквідації фонду; за заявою інвестора в будь-який день — для відкритих фондів та у визначені Проспектом емісії цінних паперів дати — для інтервальних фондів);
- виплати дивідендів інвестиційним фондом, якщо це передбачено Проспектом емісії цінних паперів ІСІ.

Оподаткування доходів юридичних і фізичних осіб різняться. Дохід юридичної особи від інвестицій у фонд, що перевищують витрати, включаються до складу доходів за результатами звітного періоду та оподатковуються за ставкою: з 01.01.2012 року — 21%; з 01.01.2013 року — 19%; з 01.01.2014 року — 16%.

Дохід фізичної особи у разі викупу (погашення) інститутом спільного інвестування (КУА інституту спільного інвестування), оподатковується за ставкою 5%. Дохід, отриманий у вигляді дивідендів за цінними паперами ІСІ, оподатковується за ставкою 5%.

Відповідно до п. п. 136.1.9 Податкового кодексу України кошти, залучені від інвесторів інститутів спільного інвестування, доходи від проведення операцій з активами таких інститутів та доходи, нараховані за активами зазначених інститутів, не враховуються для визначення об'єкта оподаткування.

Таким чином, володіючи цінними паперами ІСІ, інвестор не платить податки до моменту реалізації цих цінних паперів або виплати дивідендів за цінними паперами ІСІ (для фізичних осіб). У разі безпосереднього володіння цінними паперами або нерухомістю, доходи від операцій з цими активами або доходи, нараховані за цими активами (відсотки, дивіденди, орендна плата), потрапляють в оподатковуваний дохід. Отже, інвестування у цінні папери ІСІ у порівнянні з самостійними інвестиціями у цінні папери або об'єкти нерухомості має ряд податкових переваг.

1. *Покотило Т. В.* Інвестування в людський капітал: проблеми і перспективи / Т. В. Покотило. // Державне будівництво. — 2012. — № 1; 2. Ліга Закон. Головний портал. України. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1039.html; 3. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://loda.gov.ua/upload/content/gallery/upload/2014/12/DSRR_2020_1__1418203746.pdf;
4. Про інститути спільного інвестування. Верховна Рада України; Закон від 05. 07. 2012 № 5080-VI. Електронний ресурс: режим доступу — <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>;
5. *Соломіна Г.В.* Функціонування компаній з управління активами: світовий досвід і вітчизняна практика // Г. В. Соломіна/ Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. — 2012. — №2. — С. 28-32;
6. *Камінський А.Б., Ломовацька Я.В.* Оцінювання рівня економічно безпеки компаній з управління активами // Бізнесінформ. — 2011. — №6. — С. 55-59;
7. *Мамочка В.В.* Загально-соціальні гарантії місцевого самоврядування в Україні // В. В. Мамочка / Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. Збірник наукових праць. — 2009. — № 2. — с. 81-92;
8. *Стаднік О.М.* Загально-соціальні та нормативно правові-гарантії реалізації виборчих прав // О. М. Стаднік / Часопис Київського університету права. 181 Науковий вісник. — 2010. — № 3. — с. 77-81;
9. *Дудинець Л.А.* Пайовий інвестиційний фонд як метод управління проблемними активами банків в умовах фінансової нестабільності // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2012. — №2 (14). — С. 287-290;
10. *Кузьмін О.Є.* Основи менеджменту: [підручник] / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. — [вид. 2-ге, випр., доп.]. — К. : «Академвидав», 2007. — 464 с.